

◆◆◆ NÉMETH LÁSZLÓ IMRE

II. János Pál pápa meghívásának rövid története 1988–1991^{*}

BEVEZETÉS: A MESSZIRŐL JÖTT UTAZÓ PÁPA

A II. Vatikáni Zsinat megnyitása előtt XXIII. János pápa 1962. október 4-én Loretóba utazott, hogy a zsinatot a Szűzanya oltalmába ajánlja.¹ A pápák Rómán kívüli utazásai XX. században ezzel kezdődtek. A zsinathoz kapcsolódnak, amely ablakot nyitott az Egyházban a világra, újrafogalmazva a kapcsolatot. VI. Pál pápa a zsinat második ülészakájának utolsó napján, 1963. december 4-én jelentette be, hogy 1964. január 4. és 6. között a Szentföldre utazik. Olaszországon kívüli első történelmi útját újabb utazások követték. I. János Pál rövid – 33 napos – pápasága után, két napig tartó konklávéban választották meg 1978-ban II. János Pál pápát, aki folytatta a pápai utazásokat külföldön is: huszonegy év alatt 104 nemzetközi utat tett meg.² Pápasága elején az utazásokról adott interjúban azt mondta:³ „Ha az Isten megengedi, mindenhová elmegyek, ahová meghívnak.”

Karol Wojtyła krakkói bíboros megválasztása nagy meglepetés volt, 455 év után lengyel bíboros ült Péter székébe.⁴ Különösen is érzékenyen érintette ez a vasfüggöny mögötti országokat, köztük Magyarországot. A kommunista vezetés várakozó álláspontra helyezkedett, nemcsak Magyarországon, hanem a többi szocialista országban is, amint ezt tükrözi a *Világosságban*, egy

^{*} II. János Pál pápa két magyarországi lelkipásztori látogatásának emlékére írt olasz nyelvű cikk részlete, ezért a hivatkozások előnyben részesítik az olasz nyelvű irodalmat.

¹ A pápai utakhoz lásd: DEL RIO, Domenico, *Wojtyła, un pontificato itinerante. Quindici anni in missione per il mondo* (Bologna, Dehoniane, 1994) 9–39 és 40–43. VI. Pál pápa szentföldi útjához lásd: TORNELLI, Andrea, *Paolo VI. L'Audacia di un papa* (Milano, Mondadori, 2009) 349–382.

² II. János Pál pápa külföldi útjainak statisztikája: *Viaggi e visite di Giovanni Paolo II. Dati riassuntivi e statistici* (Roma, Radio Vaticana, 2005).

³ Az André Frossardnak adott interjút idézi: DEL RIO 49.

⁴ A pápaválasztásról lásd: PIAZZONI, Ambrogio M., *Storia delle elezioni pontificie* (Casale Monferato, Piemme, 2003) 296–297; RICCARDI, Andrea, *Giovanni Paolo II. La biografia* (Milano, San Paolo, 2011) 158–189.

materialista világnézeti folyóiratban megjelent cikk.⁵ Olyan pápa vette kezébe az egyház kormányzását, aki személyes tapasztalataiból ismerte a kommunista rendszerű országok egyházpolitikai helyzetét, az állami, illetve párt-hatóságok praktikáit, az egyház nehézségeit.⁶ Magyarország számára különösen is fontos volt, hogy az új pápa a magyarokkal sok esetben történelmi sorsközösségben és állandó érzelmi kapcsolatban élő lengyel nép fia volt. Lengyelországot és Magyarországot mind a mai napig a közös történelem, a szomszédság, a közös uralkodóházak, a közös történelmi sors baráti szálakkal köti össze, amit a közismert mondás is kifejez: „Polak, Węgiel, dwa bratanki, I do szabli, i do szklanki, oba zuchy, oba żwawi, niech im Pan Bóg błogosławi.” – „Lengyel, magyar, két jó barát, együtt harcol s issza barát, vitez s bator mindkettője, áldás szálljon mindkettőre.”

Szent II. János Pál pápa születésének századik évfordulója alkalmából röviden bemutatjuk magyarországi meghívásának történetét,⁷ elsősorban a *L'Osservatore Romano* (továbbiakban: OR), a *Magyar Kurír* (továbbiakban: MK), és az *Új Ember* (továbbiakban: ÚE) hírei alapján, mert a témának még nincs részletes feldolgozása.⁸

⁵ Zs. T., *Az új pápa: II. János Pál*, in *Világosság* (1978) 12/790–791.

⁶ Kovács K. Zoltán, *A lengyel pápa és mi magyarok. Pápai levél a magyar püspöki karhoz*, in *Katolikus Szemle* [a továbbiakban: KSZ] (1979) 3/243–246. A magyar egyház II. világháború utáni történetére lásd pl.: SOMORJAI Ádám, *Ungheria (1945–1990)*, in *La Chiesa Cattolica e il comunismo in Europa Centro-Orientale e in Unione Sovietica* (ed. Jan Mikrut; Verona, Gabrielli, 2016) 569–597; BEKE Margit, *Magyarország rövid egyháztörténete 1945–2005 között I–II*, in *Magyar Sion* (2007) 44–63 és 203–216.

⁷ II. János Pál pápa megnyilatkozásai online: <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it.html> (2020.03.06.); magyarul: <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar> (2020.03.06.). A pápa Magyarországon mondott beszédei megjelentek: OR (1991. aug. 17., 18., 19–20.) és (1996. szept. 7–8.). Magyarul: *II. János Pál pápa magyarországi látogatása 1991. augusztus 16–20. A Szentatyá beszédeinek magyar nyelvű fordítása* (Budapest, Magyar Katolikus Püspöki Kar Sajtóirodája, 1991²); *A pápa szól hozzánk. II. János Pál pápa hazánkban 1991. aug. 16–20.*, in KSZ (1991) 3–4/5–100; *A Szentatyá Magyarországon* (Budapest, Pápalátogatási Iroda, 1991). A látogatás fotódokumentációja és filmfelvételei megtalálhatók az OR-nál.

⁸ Rövid tanulmányok a pápa magyarországi útjáról: TÖRÖK József, *La storia dell'ultimo decennio (1990–2000)*, in *Mille anni di Cristianesimo in Ungheria* (a cura di Pál Cséfalvay – Maria Antonietta De Angelis; Budapest, Conferenza Episcopale Ungherese, 2001) 139–148; TAKÁCS József Péter, *János Pál II.*, in *Magyar Katolikus Lexikon V* (Budapest, Szent István Társulat, 2000) 636–662; KOVÁCS József, *Az utazó pápa. Egy tudósító naplójából, Canberrától Szarejevón át Havannáig* (Szeged, Szent Gellért, 1998); NÉMETH László Imre, *II. János Pál pápa magyarországi útjai*, in *Rubicon* (2019) 6/15–17. Az 1991. évi utazásról készült film: *II. János Pál pápa Magyarországon magyar dokumentumfilm*, 1991, <https://port.hu/adatlap/film/tv/ii-janos-pal-papa-magyarorszagon-ii-janos-pal-papa-magyarorszagon/movie-71309> (2020.03.31.).

A LENGYEL PÁPA ÉS A MAGYAROK

Karol Wojtyła bíboros egyházmegyéjének székhelyén, a krakkói székesegyházban élő hagyomány a magyar királynéól lengyel királynévá lett Boldog Hedvig tisztelete, akit 1997-ben a pápa hatodik lengyelországi lelkipásztori látogatása során szentté avatott.⁹ Ez a történeti kapcsolat volt az egyik személyes oka annak, hogy beiktatása után nem sokkal, december 2-án levélben fordult Lékai László bíboros, esztergomi érsekhez, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökéhez és Magyarország püspökeihez.¹⁰ Erre a történelmi kapcsolatra a pápa a magyarokkal való kapcsolataiban rendszeresen utalt. Levelét az ÚE katolikus hetilap közölte, és felolvasták a templomokban. Ez jele volt Magyarországra iránti különös figyelmének, a kialakult egyházpolitikai helyzettel való törődésének. Kifejezésre juttatta, hogy folytatni kívánja a VI. Pál pápa által rendszeresített tárgyalásokat. „Magyarország a legsikeresebb keleti politika modellje volt, de [...] a magyar Egyházat [...] a társadalom peremére szorította a vörös uralom. A helyzet a lengyeltől teljesen különböző volt.”¹¹ A pápa népesebb magyar csoportot első alkalommal 1979. április 6-án fogadott a magyar bíboros vezetésével, a római Collegium Germanicum et Hungaricum négyszáz, és a Pápai Magyar Intézet ötvenéves fennállásának évfordulója alkalmából. Beszédében odaadott lelkipásztori munkára és az egységes cselekvésre buzdított.¹²

Az új pápáról Magyarországon nem, de a nyugati magyar emigrációban adtak ki könyveket.¹³ Ezek különböző utakon bejutottak Magyarországra is. Budapesten a Szent István Társulat, amelynek könyvkiadási programjához előzetesen jóváhagyást kellett kérni az állami szervektől, 1980-ban indíthatta el a Pápai megnyilatkozások c. sorozatot, amelyben minden pápai enciklika megjelent magyar fordításban. Magyarországon a pápáról az első könyv meghívása előtt nem sokkal, 1986-ban jelent meg.

⁹ NARRUSZEWICZ, Pietro, *Edvige*, in *Bibliotheca Sanctorum* 7 (Roma, Città Nuova, 1964) 930–933; a szentté avatásról: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/index_saints_it.html (2020.03.31.).

¹⁰ II. János Pál: *Testvéri köszöntésünket és apostoli áldásunkat küldjük*, in ÚE (1978. dec. 31.) 1. A pápa és Magyarország kapcsolata: VERTSE Márta, *II. János Pál és Magyarország (A pápaság és a Vatikán XI)* in ÚE (1991. aug. 18.) 2.

¹¹ RICCARDI 332.

¹² TÓTH Sándor, „Legyetek mindig szilárdak az Istenbe és Krisztusba vetett hitben.” *A magyar egyházi küldöttség a Szentatyánál*, in ÚE (1979. ápr. 22.) 1.

¹³ *Három pápa* (szerk. Benkő Antal; Eisenstadt, Prugg, 1979); MIHÁLYI Gilbert – DUNAI Ákos, *II. János Pál, a vasfüggöny mögül jött pápa* (Youngstown, Ohio, USA, Katolikusok Vasármapija, 1980); *II. János Pál Ausztriában* (szerk. Öry Miklós; Eisenstadt, Prugg, 1984). A Magyarországon kiadott könyvekhez lásd: MÉSZÁROS István, *A Szent István Társulat százötven éve: 1848–1998* (Budapest, Szent István Társulat, 1998) 307, 310 és 332; ANDRÁS Imre, *Magyar nyelvű katolikus könyvek 1945–1993* (Budapest, Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet, 1997); GERGELY Jenő, *II. János Pál pápa* (Budapest, Kossuth, 1986).

A lengyel származású pápa második lelkipásztori útja 1979. június 2–10. között Lengyelországba vezetett.¹⁴ Első alkalommal tért vissza hazájába, egy kommunista országba. Sok magyar hívőnek adott ez lehetőséget arra, hogy találkozzon vele elsősorban Czesztochowában és Krakkóban, a Magyarországhoz legközelebb eső helyeken. A pápa útjának negyedik napján Czesztochowában Lékai László bíborost és püspöktársait köszöntve külön és újból üdvözölte a magyar népet, utalva előző év végén küldött levelére. Beszédeiből, gesztusaiból, magatartásából biztatás, bátorítás sugárzott, amely valamennyi közép-kelet-európai népnek, a magyaroknak is szólt. Ismétlődő lengyelországi látogatásai (második út: 1983. június 16–13., harmadik út: 1987. június 8–14.) újabb és újabb alkalmat adtak a magyaroknak is, hogy találkozzanak vele. Harmadik útja alkalmával, Gdańskban a hívek között volt az akkor huszonnégy éves Orbán Viktor is, aki 1998-ban lett először Magyarország miniszterelnöke. Egyik legelső külföldi útja a Vatikánba vezetett, ahol találkozott II. János Pál pápával.¹⁵

II. János Pál 1980. április 6-án a hitoktatásról írt levelet a magyaroknak, amelyben annak értékére hívta fel a figyelmet.¹⁶ Ugyanebben az évben, szeptember 24-én Szent Gellért vértanú püspök halálának ezredik évfordulója alkalmából intézett levelet a magyar egyházhoz, majd 1981. november 12-én Árpád-házi Szent Erzsébet halálának 750. évfordulója alkalmából. A kapcsolat kiemelkedő eseménye volt, hogy 1980. október 8-án személyesen szentelte fel a Szent Péter-bazilika altemplomában a Magyarok Nagyasszonya-kápolnát.¹⁷

Nemzetközi útjai egymást követték, de kommunista országba nem kapott meghívást. Egyre több magyar hívő jutott el azonban egyénileg és zarándokcsoportokkal Rómába, a szerdai pápai kihallgatásokra, s ezen alkalmakkor a pápa magyarul is üdvözölte őket. A magyar egyház helyzetére jellemző eset történt a második püspöki szinóduson. Az 1985. november 29-ei plenáris ülésen a felszólalók között volt Lékai László bíboros, aki a következő évi

¹⁴ A lengyelországi látogatáshoz lásd: *Lengyelországba látogat II. János Pál pápa*, in *ÚE* (1979. jún. 3.) 1; MAGYAR Ferenc, „Édesanyai szeretetedbe ajánlom egyházunk és az egész világ minden gondját”. *II. János Pál pápa Czesztochowában – Krakkóban – Oswiecimben*, in *ÚE* (1979. jún. 24.) 1–2.

¹⁵ Lásd: JANKA Igor, *Hajrá Magyarok! Az Orbán Viktor-sztori egy lengyel újságíró szemével* (Budapest, Rézbong, 2012) 199–204; Orbán Viktor elárulta, mit köszönhet Szent II. János Pál pápának, <https://csakegymondatt.blogstar.hu/2020/02/08/orban-viktor-elarulta-mit-koszonhet-szent-ii-janos-pal-papanak/90151/> (2020.03.14.).

¹⁶ RICCARDI 338.

¹⁷ A kápolna története és leírása: NÉMETH László Imre, *Capella della Patrona degli Ungheresi (Cappella Magna Domina Hungarorum) nelle grotte vaticane*, in *Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi. Florio Banfi: Ricordi Ungheresi in Italia* (a cura di Péter Sárközy; Roma – Szeged, Accademia d’Ungheria in Roma, Istituto Storico „Fraknói” – Università degli Studi di Szeged, Dipartimento di Italianistica, 2005) 191–195.

Liszt Ferenc-jubileumra meghívta Magyarországra a színódusi atyákat.¹⁸ A teremben ott volt a pápa is. Az újságok feltették a kérdést: a meghívás a pápának is szól? Erre azonban néhány évet még várni kellett.

A PÁPA MEGHÍVÁSA EGY KOMMUNISTA ORSZÁGBA

A magyar katolikus egyház 1988-ban ünnepelte Szent István halálának 950. évfordulóját.¹⁹ A megemlékezést Paskai László prímás, esztergomi érsek 1988. január 17-én jelentette be az 1270-ben elhunyt Szent Margit domonkos apáca sírjánál mondott szabadtéri szentmisén. A helyszín megválasztásának jelentőségét a pápa első magyarországi látogatása alkalmával a Népstadionban bemutatott előadás távlatából lehet igazán értékelni. A jubileumi év egyik fő programja a Szent Jobb országjárása volt, melynek során Szent István első magyar király ereklyéje minden magyar egyházmegyébe eljutott, a másik a Szent István-bazilika előtt – a kommunista diktatúra alatt első alkalommal – augusztus 20-án tartott szabadtéri szentmise. A magyarországi politikai helyzet enyhülését jelezte, hogy ehhez a két nagyszabású országos eseményhez az Állami Egyházügyi Hivatal²⁰ megadta az engedélyt. Az elnök, Miklós Imre 1988. február 2-án Bécsben tartott sajtókonferenciát, amelyen a pápa ausztriai látogatásával kapcsolatban kijelentette: nem gördítenek akadályt az elé, hogy magyar állampolgárok kiutazzanak Ausztriába.²¹ Akkor ez volt a helyzet. A pápa esetleges magyarországi meghívását sem zárta ki, de jellemző a stílusára, hogy azt mondta: a kormányt nem értesítették hivatalosan arról, hogy a pápa szeretne Magyarországra jönni! Egy pápai látogatásnak azonban nem ez a hivatalos módja! A Szent Jobb országjárását Esztergomban kezdte.²² Az egész évet átölelő megemlékezés programjában három kiemelt zárandoklat kapott helyet. Az első május 29-én Passauba vezetett, Szent István feleségének, a bajor Gizellának a sírjához.²³ A második Ausztriába, II. János Pál pápa második ausztriai lelkipásztori látogatására,

¹⁸ CAPRILE, Giovanni SI, *Il sinodo straordinario 1985. Seconda assemblea generale straordinaria (24 novembre – 8 dicembre 1985)* (Roma, Civiltà Cattolica, 1986) 274–275 és 347. A jubileumi év meghirdetése: *Liszt emlékévk.*, in *ÚE* (1986. jún. 26.) 1.

¹⁹ A Szent István-jubileumhoz lásd: *Paskai László bíboros levele: „Krisztust hordozta ajkán, szívében, cselekedeteiben”.* Megemlékezés Szent István halálának 950. évfordulójáról, in *ÚE* (1988. jan. 24.) 1; *Budapest: Szent Margit emlékmise a Margitszigeten*, in *MK* (1988. jan. 18.) 29. Szent Margitról olaszul pl.: PÁSZTOR Edit, *Santa Margherita d’Ungheria*, in *Bibliotheca Sanctorum 8* (Roma, Città Nuova, 1964) 796–799.

²⁰ Története: KÖPECZI Bócz Edit, *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége* (Budapest, Akadémiai, 2004).

²¹ *MK* (1988. febr. 5.) 67–68.

²² *A Szent Jobb Esztergomban*, in *MK* (1988. ápr. 19.) 202–203.

²³ *Magyar zárandoklat Boldog Gizella sírjához*, in *MK* (1988. máj. 31.) 287–288.

amelyre az Eisenstadti Egyházmegye első püspöke, Stefan László meghívta a magyar püspököket és híveket is.²⁴ Az egyházmegyéjét történelmi szálak kötik Magyarországhoz, mert a trianoni békeszerződés következtében száz évvel ezelőtt Ausztriához csatolt egykori nyugat-magyarországi területen 1949-ben létesült apostoli adminisztratúrából hozta létre XXIII. János pápa 1960-ban.²⁵ II. János Pál pápa 1988. június 24-én mondott szentmisét Trausdorfban, azaz Darázsfalván, a magyar határtól 10 km-re. A százezres tömeg fele magyar volt, részt vettek rajta Paskai László esztergomi érsek vezetésével a magyar főpásztorok is. Magyar énekek és egy magyar nyelvű olvasmány is elhangzott. A salzburgi dóm magyar származású karnagya, Cziffra János háromnyelvű kánont komponált erre a szentmisére, amely magyarul, németül és horvátul hangzott el.²⁶ Az osztrák televízió a dallam bevezető taktusait választotta a pápalátogatás tévéközvetítésének bevezető szignáljává. A pápa ezen a szentmisén így köszöntötte a magyarokat:²⁷

Köszöntöm a nagy számban összesereglett magyar nyelvű híveket, akik az Eisenstadti Egyházmegyéből és Magyarországból vagy máshonnan jöttek – köztük az erdélyi menekülteket –, hogy találkozzanak Péter utódával és együtt ünnepejék ezt a szentmisét. A veletek való találkozás nagy lelki örömet jelent nekem. Bennetek köszöntöm az egész magyar egyházat és nemzetet.

Az Eisenstadti Egyházmegye egyik képviselője úgy nyilatkozott, hogy a „magyarok több örömet éltek meg a pápai szentmisében, mint maguk az osztrákok”. A rendkívüli eseményről hihetetlen gyorsasággal színes kiadvány jelent meg *Magyarok a Szentatyánál* címmel. A szent királyra való emlékezés, a zarándoklatok belföldön és külföldön szép lassan megérlelték a helyzetet a pápa magyarországi meghívására.

A döntő lépésre már a következő hónapban sor került. 1988 júliusában Giovanni Spadolini, az olasz szenátus elnöke Magyarországon járt.²⁸ Hivata-

²⁴ A pápa ausztriai útjáról: Gy. H., *A pápa Burgerlandba látogat*, in *ÚE* (1988. jan. 10.) 1.

²⁵ Vö. RINNERHALER, Alfred, „Bundespräsident u. Bundeskanzler sind an einem Konkordat sehr interessiert”. Ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Konkordatskirchenrechts, in *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*, (ed. Jan Mikrut; Wien, Dom, 2006) 186–188.

²⁶ *A Szentatyá Darázsfalván – Ünnepi szentmise magyar zarándoksereggel*, in *MK* (1988. jún. 27.) 342–345; SZERDAHELYI Csongor, *A Szentatyának vezényelt*, in *ÚE* (1988. júl. 17.) 6; *Posch Eduard nyilatkozata a Kathpressnek*, idézi: *MK* (1988. jún. 30.) 356.

²⁷ A pápa beszéde magyarul: *Magyarok a Szentatyánál* (Budapest, Szent István Társulat, 1988) 28–32.

²⁸ Spadolini látogatása: *Libertá religiosa in Ungheria. Spadolini incontra il primate*, in *La Repubblica* (1988. júl. 20.), <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1988/07/20/liberta-religiosa-in-ungheria-spadolini-incontra-il.html> (2020.03.07.); *Giovanni Spadolini találkozása Paskai László bíborossal*, in *MK* (1988. júl. 20.) 394. Az *ÚE* az utolsó oldalon adott rövid hírt: *Spadolini találkozása Paskai bíborossal*, in *ÚE* (1988. júl. 31.) 8. Lásd még:

los látogatást tett Grósz Károly miniszterelnöknél. Búcsúzásakor az ajtóból visszafordult, és vendéglátójának szegezte a kérdést: „A pápa miért nem jöhet Magyarországra?” – „Ha akar, akkor jöjjön!” – hangzott a válasz. A kérdés nem hivatalos értesítés volt a Vatikán részéről, de minden bizonnyal nem a pápa tudta nélkül történt, aki régóta szeretett volna Magyarországra jönni, ahogy azt később maga mondta a magyar püspököknek.²⁹ Spadolini július 19-én elment Esztergomba is, és tisztelgő látogatást tett Paskai László bíborosnál. A négyszemközti beszélgetésben beszámolt neki a miniszterelnöknél történetekről. Spadolini látogatásáról a magyar katolikus sajtó hírt adott, de a pápa meghívásának lehetőségéről nem tett említést, mert a sajtóértekezleten nem esett róla szó.

Magyarország primását, Esztergom érsekét II. János Pál pápa, június 28-án kreálta bíborossá. Egy hónap sem telt el és megnyílt a lehetőség a pápa meghívására. Élve a lehetőséggel, a nyilvánosság tájékoztatása nélkül kezdett hozzá Paskai László bíboros a pápa meghívásának előkészítéséhez. Mivel nem volt diplomáciai kapcsolat Magyarország és a Szentszék között, Bécsbe utazott, hogy a pápai nunciustól, Michele Cecchini c. érsektől megtudja, mi a módja a pápa meghívásának. A püspöki kar tagjaival levélben konzultált, és megszerezte a Magyar Népköztársaság kormányától is a hivatalos meghívást, majd egyeztetett a Szent István-ünnepre érkezett vatikáni diplomatákkal. Augusztus 20-án, a Szent István-napi ünnepi szentmisén, az evangélium elhangzása után a Szent István-bazilika előtti téren felolvasták II. János Pál pápának a Szent István-jubileumra augusztus 16-án írt levelét. A pápa kifejezésre juttatta, hogy gondolatban és lélekben a magyarokkal van.³⁰ Nagy meglepetés volt, hogy a szentmise végén, a körmenet előtt Paskai László bíboros bejelentette: a pápát meghívta Magyarországra lelkipásztori látogatásra. Seregély István egri érseknek, a püspöki kar későbbi elnökének visszaemlékezése szerint mérsékelt taps fogadta bejelentést, mert még féltek az emberek. Mások kitörő örömmel emlékeznek. A korra jellemző, hogy az *Új Ember*ben a szentmiséről írt beszámoló nem tesz említést a hívek reakciójáról, és annak a lap következő számaiban sincs nyoma. A meghívás, amely jó ideje a levegőben volt már, világszenzáció volt: Magyarország volt

SZERDAHELYI Csongor, *A bíboros szerint a gondviselés vezette II. János Pál magyarországi útját. Politikai döntések az 1991-es pápalátogatás háttérében*, <http://www.mindennapi.hu/cikk/egyhazi-politikai-dontesek-az-1991-es-papalátogatás-hattereben/2011-08-15/6150> (2020.10.29.).

²⁹ *A Szentatya a magyar püspökökhöz*, in MK (1991. aug. 26.) 525.

³⁰ Szent István ünnepéhez: „Gondolatban és lélekben én is veletek leszek...” *A Szentatya homíliája hangzott el a Szent István-bazilika előtti téren augusztus 20-án.*, in ÜE (1988. szept. 4.) 1 és 3; SEREGÉLY István, *Magunkat nem hagyhatjuk el* (Pásztorok – Magyar apostolutódok a harmadik évezred elején 5) (Budapest, Szent István Társulat, 2007) 123.

az első kommunista ország – a pápa hazáját kivéve –, amely meghívta.³¹ A látogatásra azonban három évet kellett várni.

Mielőtt szót ejtenénk a harmadik, a jubileumi évet lezáró római zarándoklatról, meg kell említeni, hogy a pápa 1988. augusztus 14-én, az Úrangyala imádkozása előtt szót ejtett Magyarországról:

A képzeletbeli zarándoklataink sorozatában, amelyet veletek végzek ebben a Mária-évben, tekintetem ma Kelet-Európa felé fordul, különösen is Magyarország felé, amelynek a köszöntése a hagyományban „regnum Marianum”. A magyar katolikusok ezekben a napokban emlékeznek meg az országalapító, Szent István magyar király halálának 950. évfordulójáról. [...] Imádságunkkal magyar keresztény testvéreinket a Szűzanyára szeretnénk bízni, akit különösen is tisztelnek a híres máriapócsi kegyhelyen, a Hajdúdorogi Egyházmegyében, amely az egész ország katolikusainak bizánci szertartású egyházmegyéje.

E szavak elhangzásakor még senki nem tudta, hogy magyarországi meghívására csak pár napot kell várni, és első magyarországi látogatásán el fog jutni Máriapócsra is.

A Szent István-i jubileumi év harmadik zarándoklatára Rómába több mint kétezer magyar érkezett a világ valamennyi részéről. A pápa a zarándokokat, százhat papot és a magyar püspököket Paskai László bíboros vezetésével fogadta október 6-án a VI. Pál teremben. Beszédét, amelyben megemlékezett Szent Istvánról, így fejezte be:³² „A jubileumi év bezárásakor kaptam a szívélyes meghívást, hogy látogassak el országotokba. Ezt a meghívást a Szűzanyára bízom, és mindnyájan azért imádkozunk, hogy a látogatás – amikor azt meg lehet valósítani – Isten dicsőségre és a kedves magyar nép javára váljék.”

A pápa látogatásának előkészítése Magyarország és a Vatikán között bejáratott kapcsolatok mentén kezdődött el. Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke októberben járt a Vatikánban egyeztetés céljából.³³ Vatikáni partnere, Francesco Colasuonno érsek, a pápa utazó nagykövete 1989. június 1-jén tárgyalt Budapesten Horn Gyula külügyminiszterrel. Ez alkalommal a pápa látogatása mellett már a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetősége is felmerült.³⁴ A pápa 1989. november 14-én latin nyelven kelt levelében fogadta el a meghívást.³⁵ Az előkészületekre öttagú püspök-kari bizottság alakult, amelynek tagja volt Keresztes Szilárd görögkatolikus

³¹ GYAPAY Dénes, *Meghívás*, in *Magyar Hírlap* (1988. aug. 27.) 3.

³² *Pápai áldás az egész magyar nemzetre*, in *ÚE* (1988. okt. 16.) 1; TÓTH Sándor, *Szent István népe Rómában. A Szentatya külön fogadta a magyarokat*, in *ÚE* (1988. okt. 23.) 1.

³³ *Miklós Imre a Vatikánban*, in *ÚE* (1988. okt. 30.) 2.

³⁴ *Horn Gyula megbeszélése Francesco Colasuonnoval*, in *MK* (1989. jún. 5.) 306.

³⁵ *A Püspöki Kar téli ülése*, in *MK* (1988. dec. 16.) 649–650.

püspök is, aki később a püspöki karban a látogatás fő szervezője lett. Az egyházi élet korábbi gyakorlatának megfelelően kis lépésekben haladt előre az előkészítés. A társadalmi átalakulások miatt sok minden bizonytalanná vált. Esztergomban csak gyűltek a levelek, beadványok, elsősorban azért, mert az Állami Egyházügyi Hivatal részéről, amely 1989. július 1-jén szűnt meg, már nem volt direktíva, hogy mit kell és mit lehet tenni. Az 1989. évi tavaszi püspökkari konferencián az hangzott el, hogy a pápa 1991 őszen fog jönni.³⁶ Ezt erősítette meg Pozsgay Imre államminiszter látogatása a pápánál 1989. március 20-án.³⁷ A Vatikáni Rádió magyar adásának aznap adott interjújából kiderül, hogy a pápának azt mondta: látogatására a magyar közvélemény, az egész nép nagy várakozással tekint, új módon gondolkodó, önazonosságát új, demokratikus intézményekben megtaláló ország várja. A lelki előkészületet a püspöki kar pünkösdi ünnepére írt körlevele indította el. A szentatya az 1989. július 26-i általános kihallgatáson, amelyen részt vett a nagykőrösi plébánia 40 fős ifjúsági csoportja, először beszélt magyarországi útjának várható időpontjáról:³⁸ „Készüljete fel lélekben arra, hogy két év múlva Magyarországra látogatok.” A látogatás konkrét szervezésével kapcsolatban azonban érdemi lépés alig történt, aminek részben az volta az oka, hogy a politikai változások az év során felgyorsultak. Alapvetően megváltozott a politikai helyzet és benne az egyházé is, amely kezdte visszanyerni szabadságát.³⁹ 1989. október 23-án kiáltották ki a Magyar Köztársaságot. 1990. január 24-én a parlament elfogadta a lelkiismereti szabadságról és az egyházakról szóló törvényt (IV/1990). Ezzel lehetővé vált az 1950-ben betiltott szerzetesrendek újraindulása, és elkezdődött az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása. Ezekben a hónapokban a magyar kormány és a Szentszék közötti rendszeres tárgyalások középpontjában a diplomáciai kapcsolatok felvétele állt, amire végül 1990. február 9-én került sor.⁴⁰ Az első pápai nunciust, Angelo Acerbi c. érseket a pápa 1990. március 28-án nevezte ki. A diplomáciai kapcsolatok rendeződésével egy időben, február 19-én határozta

³⁶ *A Magyar Püspöki Kar tavaszi ülése*, in MK (1989. márc. 10.) 14.

³⁷ *Pozsgay Imre nyilatkozata a Vatikáni Rádióban*, in MK (1989. márc. 22.) 160–161.

³⁸ *A Szentatya bejelentette magyarországi útját*, in ÜE (1989. aug. 6.) 1. A pápai beszédek olasz nyelvű honlapján ez a mondat nem található.

³⁹ A politikai változások története: ERDÖDY Gábor, *La politica religiosa in Ungheria con l'avvento della democrazia*, in *Rapporti diplomatici tra la Santa Sede e L'Ungheria (1920–2015)* (Pontificio Comitato di Scienze Storiche, Atti e documenti 45) (ed. András Fejérdy; Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2016) 358–364, főként: 360–361; PREZZI, Lorenzo, *Intrasigenza e legittimismo: la mancata composizione*, in *Il Regno-attualità* (1991) 6/147–149.

⁴⁰ A diplomáciai kapcsolat története: TÓTH, Tamás, *L'Ungheria e il ristabilimento delle relazioni diplomatiche con la Santa Sede nel 1990*, in *Rapporti diplomatici tra la Santa Sede e L'Ungheria (1920–2015)* 329–357; ACERBI, Angelo, *Società e Chiesa in Ungheria nei primordi del ritorno alla libertà: ricordi di un nunzio*, in uo. 17–21.

el a püspöki kar, hogy létrehozza a Püspökkari Titkárságot.⁴¹ A változásokról Paskai László bíboros az OR húsvéti számában adott tájékoztatást.⁴² A kommunizmus évei után 1990. április 9-én került sor a szabad választásokra, ezután Antall József vezetésével megalakult az új kormány, majd ősszel helyhatósági választások is voltak.

A pápa 1990. április végén Csehországba és Szlovákiába látogatott, ez volt a 46. lelkipásztori útja.⁴³ A magyar közvélemény értetlenül állt e tény előtt, hiszen Magyarországra előbb kapta a meghívást. Magyarítani kellett, hogy Prága, Velehrad és Pozsony csak villámlátogatásra fogadta, míg a magyarországi lelkipásztori látogatás lesz, ezért az előkészítés több időt vesz igénybe. Persze ehhez hozzájárult az is, hogy a pápa meghívásához az engedélyt még az Állami Egyházügyi Hivatal adta meg.⁴⁴ Szlovákiában II. János Pál pápa a magyar határ közelében, a régi magyar király koronázóváros, Pozsony repülőterén mondott szentmisét, amelyen a Szlovákiában élő magyar kisebbségen kívül Magyarországról érkezett zarándokok és a magyar püspöki kar tagjai is részt vettek. A szentatya homíliájában üdvözölte a Szlovákiában élő nemzeti kisebbségeket, elsősorban a magyarokat, a szentmise végén pedig azt mondta „a Magyarországról érkezett zarándokoknak: viszont látásra a következő nyáron hazátokban”.

Nem sokkal előtte, április 19-én a Központi Szemináriumban tartott sajtótájékoztatón jelentette be Keresztes Szilárd püspök vatikáni egyeztetései után, hogy a pápa 1991. augusztus 16. és 20. között érkezik Magyarországra.⁴⁵ A látogatás végleges programját a szentatya a pápai utakat előkészítő Roberto Tucci jezsuita atya novemberi látogatása után fogadta el. A fővároson kívül úgy választották ki a helyszíneket, hogy a pápa a határokon túl élő magyarokkal és a szomszédos országokban élőkkel is találkozhasson, illetve megforduljon az ország mindkét felében, és eljusson a legnagyobb görögkatolikus Mária-kegyhelyre is.

A püspöki kar 1990 szeptemberében rendkívüli ülést tartott, amelyen Serégély István egri érseket választotta elnökévé.⁴⁶ Első alkalommal került sor elnökválasztásra. Az új elnök a Vatikáni Rádióban október 11-én adott nyilatkozatában a pápalátogatásról azt mondta:⁴⁷ „a feladat majdnem meghalad-

⁴¹ MK (1990. febr. 22.) 109.

⁴² PASKAI, László, *Luce e segno per i Paesi dell'Est* in OR (1990. ápr. 15.) 1, 6.

⁴³ Az úthoz lásd: *Alle radici del grande inizio: Il viaggio di Giovanni Paolo II nella repubblica Federazione Ceka e Slovacchia, 21–22 aprili 1990* (Quaderni de L'Osservatore Romano 14) (Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1983).

⁴⁴ ROSDY Pál, *Sikeres vagy eredményes*, in KSZ (1991) 3–4/148.

⁴⁵ Híradások a látogatás időpontjáról: *A Szentatya 1991 augusztusában látogat hazánkba*, in MK (1990. ápr. 20.) 218.; *II. János Pál látogatása hazánkban*, in MK (1990. nov. 22.) 584.

⁴⁶ *Serégély István egri érsek a Püspöki Kar új elnöke*, in MK (1990. szept. 4.) 424.

⁴⁷ MK (1990. okt. 13.) 507–508.

ja erőnket. Bízunk abban [...], hogy meg fogunk tudni birkózni a ránk váró feladattal.” A pápai utak vatikáni szervezői mögött számos út szervezése állt, ezzel szemben a magyar egyházra egy olyan esemény megszervezése hárult, amelyre addig évtizedek óta nem volt példa. A püspökkari előkészítő bizottság ősszel kiegészült Konkoly István szombathelyi és Mayer Mihály pécsi megyés-főpásztorokkal, mivel székvárosaik meglátogatása bekerült a programba.⁴⁸ 1990 végén a püspöki kar Pápalátogatást Szervező Irodát hozott létre, amelynek vezetője Diós István atya lett.⁴⁹ Az iroda a Központi Szemináriumban működött. Az egyházmegyékben is, ahová készült a pápa, előkészítő bizottságok alakultak. A kommunizmus megszorításából kilépő és megnyomorított magyar egyház helyzetére jellemző, hogy a szabadon választott kormány már 1990 nyarán létrehozta a Nemzeti Előkészítő Bizottságot, amelynek nyolc minisztérium és öt országos főhatóság volt a tagja.⁵⁰ A pápalátogatás volt az az alkalom, amely során a katolikus egyháznak új körülmények között, központi irányítás és felügyelet nélkül kellett kialakítani kapcsolatait az állami hatóságokkal és a helyi önkormányzatokkal. Az előkészület jelei voltak, hogy 1990 végén megjelent az „Életünk Krisztus” című füzet a szentatya látogatásának liturgikus énekeivel, és november 16-án Budapesten bemutatták a pápa *Az aranyműves boltja* c. oratóriumát.⁵¹ A szentatya, bevett gyakorlatának megfelelően, 1990. december 18-án a Vatikánban a püspöki kar elnökével, Seregély Istvánnal együtt ebédet látta vendégül azokat a megyéspüspököket, akiknek egyházmegyéjébe ellátogatni készült.⁵² Ezen a napon kelt a magyar híveknek írt levele is, amelyben azt írta:⁵³ „Sajátos módon is közel akarok lenni a püspökökhöz, a papokhoz, a szerzetesekhez és szerzetes nővérekhez annak a lelkipásztori erőfeszítésnek a tudatában, amelyet az új idők követelnek meg tőlünk.” A levelet Paskai László bíboros 1990. december 31-én olvasta be Kossuth Rádió Napközben c. műsorának a végén.

A látogatás évében felgyorsult a készüllet. Meghívást kaptak a határon túl élő magyarok is, hogy ők is részt tudjanak venni a pápai szentmiséken. Paskai bíboros Nagyszombatba utazott, hogy a főpásztoron keresztül az Esztergomi Főegyházmegye egykori területén élő magyarokat meghívja Esztergomba. Volt olyan helyszín, ahol a honvédség is kivette a részét a szabadtéri szentmisék szervezéséből.⁵⁴ A történelem fintora, hogy Szombathelyen a

⁴⁸ *A püspöki kar szeptemberi ülése*, in ÚE (1990. szept. 30.) 1.

⁴⁹ *A Magyar Püspöki Kar téli ülése*, in MK (1990. dec. 13.) 628.

⁵⁰ *Pálos Miklós államtitkár a pápalátogatás előkészületeiről*, in MK (1991. febr. 6.) 79.

⁵¹ MK (1990. nov. 16.) 570 és (1990. dec. 28.) 657.

⁵² MK (1990. dec. 19.) 640.

⁵³ A levél magyarul íródott, fakszimilében jelent meg: ÚE (1991. jan. 6.) 1. A pápa hivatalos olasz honlapján nincs fent.

⁵⁴ *Pápalátogatás: A Nemzeti Bizottság ülése*, in MK (1991. máj. 23.) 308.

laktanya parancsnoka, aki a honvédség részvételét irányította, korábban ott volt századparancsnok, ahol e sorok írója még a kommunizmus éveiben papnövendékként kétéves sorkatonai szolgálatát teljesítette. A korra jellemző, hogy az egyházmegyei hivatalok ekkor kaptak először telefaxot. Az ország keleti fele, ahová Máriapócsra készült a pápa, annyira elmaradott volt, hogy teljesen új telefonközpontokat és utakat kellett építeni.⁵⁵ A kormány jelentős összeggel járult hozzá ahhoz, hogy az ország, a helyszínek méltó módon tudják fogadni Péter utódját. Gyors ütemben készült Budapesten a pápai nunciatúra, a XII. kerületi Gyimes utcában, hogy ott lakhasson a pápa,⁵⁶ és ekkor kapta vissza az Esztergomi Főegyházmegye a budai primási palotát az Úri utcában, hogy az legyen a püspöki karral való találkozás helyszíne. Mons. Piero Marini, a pápa szertartásmestere 1991. július 27. és augusztus 1. között tartotta a liturgikus főpróbákat a különböző helyszíneken.⁵⁷

A Vatikánban is elkezdődött a felkészülés a magyarországi útra. Felkérték Alszeghy Zoltán jezsuita atyát, hogy vegyen részt a pápai beszédek elkészítésében, aki ezért Magyarországról visszatért Rómába, a nyár folyamán azonban váratlanul elhunyt.⁵⁸ A pápa pedig elkezdett magyarul tanulni Rómában élő magyar atyák segítségével.⁵⁹ A sok nyelvet beszélő pápának a magyar volt a legnehezebb. Erről a Parlament előtt ezt mondta látogatása első napján:

Mindenekelőtt szeretném elnézésekért kérné a rossz magyar kiejtéséért. Minden magyarnak, s főként a fővárosiaknak meg kell bocsátaniuk nekem ezért. Biztosítalak titeket, hogy amire lehetőségem volt, azt megtettem. Nyilvánvalóvá vált, hogy nyelvetek nagyon szép és nagyon igényes, valójában egy szűk kapu. Olyan szűk, mint az a kapu, amelyen át a mennyországba kell bejutnunk.

A lengyel–magyar kapcsolatokról ezt mondta: „Úgy mondják, hogy a lengyel és a magyar unokatestvérek. S ez igaz, mert bebizonyosodott a történelem különböző időszakában, igaznak bizonyult ez a rokoni kötelék. De a nyelvet tekintve én nem vagyok jó unokatestvér.”

Érkezését az év során két fontos esemény előzte meg: májusban sor kerülhetett Mindszenty József bíboros földi maradványainak hazahozatalára az ausztriai Mariazellből Esztergomba, a bazilika kriptájába végakarátának

⁵⁵ *Utak, telefonok a pápalátogatásra*, in MK (1991. júl. 22.) 433.

⁵⁶ *Két hét múlva kész a nunciatúra épülete*, in MK (1991. júl. 12.) 418.

⁵⁷ *A pápalátogatás főpróbái*, in MK (1991. júl. 31.) 453.

⁵⁸ SZABÓ Ferenc, *A teológiai megújulásra törekedett. Alszeghy Zoltán halálára*, in ÚE (1991. jún. 2.) 2.

⁵⁹ *Hogyan készült a Szentatya magyarországi útjára? P. Szabó Ferenc riportja a Vatikáni Rádióban (augusztus 12.)*, in MK (1991. aug. 13.) 478–479.

megfelelően.⁶⁰ Az ünnepi szentmisét Opilio Rossi bíboros, a pápai legátus mondta, aki Ausztriában volt nuncius akkor, amikor Mindszenty bíboros 1971 és 1975 között Bécsben lakott, a Pázmáneumban. Az ünnepélyes temetés a pápalátogatás főpróbája volt. Június végén pedig az utolsó szovjet katoná is elhagyta az országot, így II. János Pál pápa teljesen szabad országba érkezhetett.

A Nemzeti Előkészítő Bizottság a püspöki karral együtt augusztus 9-én a Parlamentben tartotta az utolsó közös nemzetközi sajtótájékoztatót: a meghívók, a kormány és az egyház felkészült II. János Pál pápa fogadására.⁶¹ A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa, amely 1943-ban alakult, és minden protestáns, ortodox és szabad egyházat magában foglal, nyilatkozatot adott ki, mert ők is várták a pápát Debrecenbe:⁶² „E látogatás során elsőrendűen azt hangsúlyozzuk, ami összeköt bennünket római katolikus testvéreinkkel. [...] legyen fordulópont a mostani pápalátogatás az egymás közötti kapcsolatokban is.”

A látogatás előkészítésének az OR augusztus 11-ei dátummal különszámot szentelt.⁶³ A magyar egyház ezeréves történelméről, újjászületéséről, a misszió feladatairól, az ifjúság és a szerzetesek helyzetéről közölt cikkeket, amelyeket az első kivételével a püspöki kar tagjai írtak. A hívek tájékoztatására jelent meg augusztus 12-étől kilenc napon keresztül az *Áldás* c. napilap, amely hasznos információkkal szolgált és tájékoztatót a látogatásról.⁶⁴ II. János Pál pápa utazása előtt, augusztus 14-én üzenetet küldött a Magyar Televízión keresztül, amely később egyenesben közvetítette a pápa egész útját. Az üzenetben így szólt:⁶⁵ „Nemcsak azért jövök, hogy osztozzam örömtökben a visszaszerzett szabadságért, hanem azért is, hogy osztozzam a jelen problémák és nehézségek okozta aggodalmaitokban, [...] A megbékélésre, az igazságosságra és a békére épülő társadalmat alkossatok!”

⁶⁰ KIPKE Tamás, *Mindszenty hercegprímás hazatért. Befejezett múlt*, in *ÚE* (1991. máj. 12.) 1; BALOGH Margit, *Mindszenty József (1892–1975) I–II* (Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015) 1383–1384.

⁶¹ *Nemzetközi sajtótájékoztató a pápalátogatás küszöbén*, in *MK* (1991. aug. 12.) 475–476.

⁶² *A pápalátogatás legyen fordulópont. Az Ökumenikus Tanács nyilatkozata*, in *MK* (1991. júl. 23.) 436.

⁶³ Lásd: *OR speciale* (1991. aug. 11.) I–V; TÖRÖK József, *La Chiesa ungherese da 1000 anni in cammino sulla strada della fede* (II); DANKÓ László, *Dal seme gettato dai martiri la rinascita della Chiesa cattolica* (III); SEREGÉLY István, *I nuovi compiti della missione* (IV); GYULAY Endre, *I giovani alla ricerca di valori dopo la crisi* (V); TAKÁCS Nándor OCD, *La testimonianza dei religiosi* (V).

⁶⁴ *Áldás, először a világon napilap II. János Pál tiszteletére*, in *ÚE* (1991. jún. 16.) 11.

⁶⁵ *A pápalátogatás televíziós közvetítéseiről*, in *MK* (1991. aug. 5.) 462; *A kiengesztelődés, az igazságosság és a béke társadalmáért. A pápa televíziós üzenete a magyarokhoz*, in *ÚE* (1991. aug. 18.) 1; *Il Papa agli ungheresi: vengo per rafforzare la vostra fede*, in *OR* (1991. aug. 15.) 1 és 6.

ÖSSZEFOGLALÁS

II. János Pál pápa megválasztását 1978-ban nagy érdeklődés követte Magyarországon. Wojtyła pápa a lengyel–magyar történelmi kapcsolatok révén megválasztásától kezdve nagy figyelmet fordított a kommunizmus éveiben megnyomorított magyar egyház sorsára. Lengyelországba tett lelkipásztori látogatásai a magyar híveknek is alkalmat kínáltak arra, hogy találkozzanak Péter utódával. 1988-ban Szent István király halálának 950. jubileumi éve hozta meg azt a fordulatot, amely lehetővé tette, hogy első alkalommal meghívást kapjon egy kommunista országba. Látogatásának időpontja azonban kitolódott a magyarországi politikai változások miatt. Egy kommunista országból kapta a meghívást, és egy demokratikus ország várta 1991-ben. Látogatását 1991-ben két fontos esemény előzte meg: Mindszenty bíboros földi maradványainak hazaszállítása Esztergomba, és az utolsó szovjet katona távozása. A pápa így teljesen szabad országba érkezhetett.